

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/91420>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

NIJMEGEN SOCIOLOGY OF LAW WORKING PAPERS SERIES

2009/02

Anita Böcker

‘Etnische’ registraties en nationale
integratiemodellen

Een rechtssociologische annotatie

The Institute for Sociology of Law is part of the Law Faculty of the Radboud University Nijmegen. It has a long tradition of empirical research in the area of law and society. Special focuses are the legal professions, food safety regulation, migration law and anti-discrimination law. The researchers at the Institute have different disciplinary backgrounds (including law, sociology, anthropology, development studies, Middle Eastern studies) and much of their research is interdisciplinary.

The Nijmegen Sociology of Law Working Paper Series provides a vehicle for staff members, PhD students and fellows to rapidly disseminate their research results.

ISSN   2212-7844

Nijmegen Sociology of Law Working Papers Series 2009/02

Centre for Migration Law
Faculty of Law
Radboud University Nijmegen
P.O. Box 9049
6500 KK Nijmegen
The Netherlands

Editors   Dr. Tetty Havinga, t.havinga@jur.ru.nl
Friso Kulk MA LLM
Dr. Anita Böcker

Lay-out   Hannie van de Put

Cover photo   Erik van 't Hullenaar

© 2009, Anita Böcker

url: www.ru.nl/rechten/SociologyofLawWorkingPapers

'ETNISCHE' REGISTRATIES EN NATIONALE INTEGRATIEMODELLEN EEN RECHTSSOCIOLOGISCHE ANNOTATIE

Anita Böcker*

Abstract

Both the Dutch Council of State and the French Constitutional Council recently passed judgments on the issue of 'ethnic' data collection. The paper discusses these judgments against the background of debates about integration and discrimination of ethnic minorities in both countries. France has traditionally been very hostile to the idea of collecting ethnic data; it does not fit with the 'republican' model of immigrant integration. Ethnic data collection has been much more accepted in the Netherlands, where the national model of integration was inspired by the peculiar Dutch tradition of pillarisation. In practice, however, the differences in integration and anti-discrimination policies are smaller than the models on which they are based, and moreover, appear to have narrowed in recent years.

Keywords

Integration models; ethnic data; data protection law; anti-discrimination law

UITSPRAKEN VAN DE RAAD VAN STATE EN CONSEIL CONSTITUTIONNEL

De Raad van State bepaalde in september 2008 dat de minister voor Wonen, Wijken en Integratie persoonsgegevens omtrent etniciteit mocht verwerken in de zogenoemde Verwijsindex Antillianen.¹ De Wet bescherming persoonsgegevens verbiedt het gebruik van dergelijke gegevens, maar het College bescherming persoonsgegevens (CBP) had aan de minister een ontheffing verleend voor het verwerken van de persoonsgegevens van Antillianen. Het Overlegorgaan Caribische Nederlanders (OCaN) vocht deze ontheffing aan. Volgens het OCaN bestond er geen noodzaak om deze gegevens te verwerken in een bestand en was er sprake van discriminatie. De rechtbank Den Haag stelde het OCaN in het gelijk, maar de Raad van State verklaarde het beroep alsnog ongegrond. Volgens de Raad van State had het CBP goede gronden voor zijn standpunt dat de ontheffing noodzakelijk was met het oog op een zwaarwegend algemeen belang. Ook was er geen sprake van discriminatie, omdat het maken van onderscheid in dit geval een legitiem doel diende en de gegevensverwerking een passend middel was om dat doel te bereiken.

De Franse Conseil constitutionnel maakte met haar uitspraak van 15 november 2007 een wetswijziging ongedaan die het mogelijk maakte om per-

---

* Met dank aan Rémi Gilardin, die veel materiaal over Frankrijk aandroeg.
A.Bocker@jur.ru.nl.

1 LJN: BE9698, Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State, 3 september 2008.

soonsgegevens omtrent ras of etnische afkomst te verwerken ten behoeve van onderzoek naar discriminatie en integratie.² Het bestaande verbod op het verzamelen en verwerken van dergelijke gegevens werd door de wetswijziging versoepeld. Een aantal parlementsleden meende dat de wetswijziging was aangenomen op een met de Grondwet strijdige wijze en verzocht de Franse constitutionele rechter om een oordeel. De Conseil constitutionnel oordeelde dat er niet alleen sprake was van een 'procédure irrégulière', maar ook van strijd met artikel 1 van de Franse Grondwet, dat bepaalt dat de Franse Republiek ondeelbaar is en de gelijkheid voor de wet van alle burgers garandeert:

*'si les traitements nécessaires à la conduite d'études sur la mesure de la diversité des origines des personnes, de la discrimination et de l'intégration peuvent porter sur des données objectives, ils ne sauraient, sans méconnaître le principe énoncé par l'article 1er de la Constitution, reposer sur l'origine ethnique ou la race.'*³

NATIONALE INTEGRATIEMODELLEN

Alle West-Europese landen hebben gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw grote aantallen immigranten van buiten Europa aangetrokken, waardoor in al deze landen 'zichtbare' immigrantengroepen van enige omvang aanwezig zijn. Al deze landen worden daardoor ook met vraagstukken omtrent integratie en discriminatie geconfronteerd. De omgang met die vraagstukken verschilt echter. Ieder land heeft zijn eigen integratiemodel.

De verschillen tussen die modellen ervoer ik toen ik een paar jaar geleden onderzoek deed naar de (etnische) diversiteit van de rechterlijke macht in verschillende landen.⁴ De Nederlandse Raad voor de rechtspraak had opdracht tot het onderzoek gegeven omdat grote en 'zichtbare' immigrantengroepen als Surinamers, Turken en Marokkanen nauwelijks in de rechterlijke macht vertegenwoordigd schenen te zijn. De Raad was bezorgd over de mogelijke implicaties voor de legitimiteit van de rechtspraak en wilde weten wat de ervaringen in andere landen waren. Ik verzond vragenlijsten naar deskundigen in verschillende landen, met het verzoek om cijfers over rechters, juristen en rechtenstudenten uit immigrantengroepen of etnische minderheden. De reacties uit ieder land weerspiegelden het nationale integratiemodel.

---

2 Décision n° 2007-557, Conseil constitutionnel, 15 novembre 2007. <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/2007/2007-557-dc/decision-n-2007-557-dc-du-15-novembre-2007.1183.html>.

3 Décision n° 2007-557, Conseil constitutionnel, 15 novembre 2007, alinea 29.

4 A. Böcker & L.E. de Groot-van Leeuwen (2006), *Meer van minder in de rechterlijke macht. Etnische diversiteit onder eechters in zes landen*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Uit Duitsland ontving ik verbaasde reacties. In de literatuur over immigratie en integratie gold het Duitse integratiemodel lange tijd als het prototype van een 'gastarbeidermodel' of een model van 'differentiële uitsluiting'. Die type-ring was gebaseerd op de Duitse nationaliteitswetgeving, die het voor *Ausländer* moeilijk maakte om de Duitse nationaliteit te verkrijgen, terwijl *deutsch-stämmige* immigranten automatisch de Duitse nationaliteit verkregen en van genereuze integratiemaatregelen profiteerden. De Duitse respondenten lieten weten dat *Ausländer* geen rechter kunnen worden en dat Turken en andere *Ausländergruppen* dus niet in de rechterlijke macht vertegenwoordigd zijn.

In de literatuur wordt het Engelse integratiemodel doorgaans als multicultu-reel gekarakteriseerd. Het Engelse integratiebeleid is vooral een antidiscrimi-natiebeleid en gaat uit van het bestaan van *ethnic minorities*. De volkstellingen in Engeland bevatten een vraag naar de etnische groep waartoe men zichzelf rekent: *White, Asian or Asian Black, Black or Black British, Chinese, Other*. Aller-lei overheids- en particuliere instanties vragen hun cliënten, leden, werknemers, enz. eveneens om dit aan te geven. De Engelse respondenten waren dan ook niet verbaasd of *embarrassed* over mijn vragen, maar stuurden me prompt ge-detailleerde gegevens over de etnische afkomst van rechters, advocaten en rechtenstudenten toe.

Het Franse integratiemodel geldt in de literatuur als het prototype van een assimilatiemodel. Van immigranten wordt verwacht dat ze de Franse taal en cultuur overnemen. Multiculturalisme wordt in Frankrijk aangeduid als *commu-nautarisme*, een term met een negatieve connotatie. De Franse respondenten reageerden verbaasd of geïrriteerd op mijn vragenlijst. Bijna allemaal refe-reerden ze aan de Franse Grondwet, die het verzamelen van gegevens over 'minderheden' niet zou toestaan. In Frankrijk kon ik dus geen cijfers verkrijgen. Het Nederlandse model lijkt het meest op het Engelse. Al vanaf de jaren tach-tig wordt uitgegaan van het bestaan van etnische minderheden en etnisch-culturele verschillen en wordt beleid gevoerd om de maatschappelijke positie van deze minderheden te verbeteren en zo te voorkomen dat etnisch-culturele verschillen blijvend samenvallen met sociaaleconomische achterstanden. In veel statistieken wordt daartoe onderscheid gemaakt tussen 'autochtonen' en (diver-se groepen) 'allochtonen'. Het integratiemodel sluit aan bij de Nederlandse verzuilingstraditie.

Een van de vraagstukken waarmee ieder immigratieland wordt geconfron-teerd en waarvoor het nationale integratiemodel een antwoord of oplossing moet bieden betreft het verzamelen en verwerken van persoonsgegevens die informatie verschaffen over ras of etnische afkomst. Wanneer, in welke vorm en met welk doel mogen dergelijke gegevens worden verzameld of verwerkt? Hierover gingen ook de casus die de constitutionele rechter in Frankrijk en de

hoogste bestuursrechter van Nederland kort na elkaar kregen voorgelegd en waarin ze tot de bovenstaande uitspraken kwamen. Beide uitspraken zijn in eigen land door juristen geannoteerd. Voor (rechts)sociologen zijn de uitspraken interessant omdat ze inzicht geven in ontwikkelingen in het debat over integratie en discriminatie in beide landen.

FRANKRIJK

De Conseil constitutionnel refereerde in zijn uitspraak aan artikel 1 van de Franse Grondwet, dat bepaalt: 'La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. Elle assure l'égalité devant la loi de tous les citoyens sans distinction d'origine, de race ou de religion [...]' Een beleid dat uitgaat van het bestaan van minderheden wordt als niet verenigbaar met deze principes gezien. Het *modèle républicaine d'intégration* is op assimilatie gericht, met als belangrijkste instrument de gemakkelijke toegang tot de Franse nationaliteit. Het begrip 'tweede generatie' wordt daarom afgewezen: in Frankrijk geboren kinderen van immigranten zijn 'eerste generatie' Fransen. Ook het 'monitoren' van de maatschappelijke positie van immigranten en hun nakomelingen wordt verworpen. In 2005 nog wees de Franse regering een aanbeveling in die richting van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) af.⁵ Frankrijk kent een wettelijk verbod op het verzamelen en verwerken van gegevens 'à caractère personnel qui font apparaître, directement ou indirectement, les origines raciales ou ethniques [...]'.⁶ Een dergelijk verbod bestaat ook in Nederland, maar in Frankrijk zijn er veel minder uitzonderingen en ontheffingen.

Bij de meeste vooroorlogse en een aanzienlijk deel van de naoorlogse immigranten heeft het republikeinse model goed gewerkt. Deze immigranten waren afkomstig uit het katholieke Zuid-Europa. Vanaf de jaren zestig nam het aandeel van (islamitische) Noord-Afrikanen in de immigratie toe. Ook voor deze immigranten werd aan het republikeinse model vastgehouden, maar dat bleek in hun geval minder goed te werken. Zij – en vooral hun in Frankrijk geboren en getogen nakomelingen – zijn object van racisme en discriminatie enerzijds en bezorgdheid anderzijds. Onder Noord-Afrikaanse jongeren in de *banlieus* van de grote steden bestaat grote onvrede over hun positie in de Franse samenleving. In de eerste helft van de jaren tachtig uitte die onvrede

---

5 ECRI (2005), *Troisième rapport sur la France*, Strasbourg: Council of Europe, http://hudoc.ecri.coe.int/XML/Ecri/FRENCH/Cycle_03/03_CbC_fre/FRA-CbC-III-2005-3-FRE.pdf.

6 Artikel 8.1 van Loi n° 78-17 du 6 janvier 1978 modifiée relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés.

zich al in rellen. Twintig jaar later, in de herfst van 2005, braken opnieuw grootschalige rellen uit in de voorsteden van Parijs en andere grote steden.

Mede dankzij die rellen is er nu een publiek debat over de wenselijkheid van positieve actie, het meten van discriminatie en integratie, en het verzamelen van de daartoe benodigde gegevens. Over deze issues werd door experts al langer gediscussieerd. Een half jaar voor de rellen had de Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL, de Franse pendant van het CBP) aanbevelingen gedaan voor het meten van *la diversité des origines* ten behoeve van de bestrijding van discriminatie op de arbeidsmarkt. Eerder waren al rapporten verschenen over het toegankelijk maken van overheidsbanen voor Fransen van Noord-Afrikaanse afkomst. De rellen zorgden ervoor dat het onderwerp hoog op de politieke agenda kwam te staan.

De door de Conseil constitutionnel verworpen wetswijziging vormde een uitvloeisel van dit debat. De wijziging had betrekking op de wet waarin de bescherming van persoonsgegevens wordt geregeld en voegde een uitzondering toe aan het bovengenoemde verbod op het verzamelen en bewerken van gegevens die informatie verschaffen over ras of etniciteit. Na de uitspraak van de Conseil constitutionnel deed president Sarkozy er alles aan om het onderwerp op de agenda te houden. Hij stelde een commissie in die moest adviseren over een eventuele grondwetswijziging. Nadat deze commissie had geadviseerd om de Grondwet niet te wijzigen⁷, benoemde hij Yazid Sabeg – een verklaard voorstander van positieve actie – tot speciale commissaris voor diversiteitsbeleid. In maart 2009 stelde Sabeg een *comité de réflexion sur la mesure de la diversité* in, dat met voorstellen voor het meten van discriminatie en diversiteit moet komen. Tegenstanders van 'etnische statistieken' hebben onder tussen een tegencomité opgericht: CARSED (Commission alternative de réflexion sur les 'statistiques ethniques' et les discriminations).

De vorming van dit tegencomité toont aan hoe gevoelig het onderwerp in Frankrijk ligt. Ook de *newspeak* (excusez le mot) die in het debat wordt gehanteerd toont dat aan. In de media is de aanduiding *issu de la diversité* in zwang geraakt voor personen die in Nederland met de – toegegeven: evenzeer gekunstelde – term 'allochtoon' worden aangeduid. Toen Sarkozy zich (in 2004, als minister van Binnenlandse Zaken) sterk maakte voor het benoemen van moslims op hoge posten als middel om de integratie te bevorderen, sprak hij liever van *voluntarisme républicain* dan van positieve actie.

In weerwil van die gevoeligheid is positieve actie niet alleen onderwerp van debat, maar wordt er in de praktijk al veel langer lang beleid gevoerd

---

7 Redécouvrir le Préambule de la Constitution - Rapport du comité présidé par Simone Veil, Paris, december 2008, <http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/084000758/0000.pdf>.

dat elders 'positieve actie' zou worden genoemd. Vanaf 1982 wijst de minister van Onderwijs zogenoemde *zones d'éducation prioritaire* (ZEP) aan. Scholen in deze Franse 'prachtwijken' krijgen extra geld en personeel. Alhoewel gedefinieerd in termen van sociaaleconomische achterstand, hebben alle ZEPs ook een hoog aandeel inwoners met een immigratieachtergrond. Op lokaal niveau zijn veel meer voorbeelden van dergelijk beleid te vinden. Een befaamd instituut als Sciences Po (Institut d'Etudes Politiques) heeft sinds 2001 een quotum-regeling voor studenten uit ZEPs. In de praktijk hebben onderzoekers ook wegen gevonden om – al dan niet met een ontheffing van de CNIL – gegevens te verzamelen ten behoeve van dergelijk beleid.

NEDERLAND

In Nederland werd al begin jaren tachtig een minderhedenbeleid ingevoerd. Gewelddadige acties van Molukse jongeren werkten als een katalysator: ze zorgden ervoor dat het integratievraagstuk plotseling hoog op de politieke agenda kwam te staan. De nota waarmee het beleid in 1983 officieel werd ingevoerd noemde als belangrijkste beleidsdoelstellingen: de vermindering van de sociaaleconomische achterstand van de doelgroepen; de verbetering van hun rechtspositie; de bestrijding van discriminatie; en het tot stand brengen van een tolerante multiculturele samenleving. Als doelgroepen werden immigrantengroepen die in een achterstandspositie verkeerden aangewezen.⁸ Dit minderhedenbeleid paste bij de Nederlandse verzuilingstraditie. Ook de manier waarop het beleid tot stand kwam sloot bij die traditie aan: door overleg tussen de grootste politieke partijen, die politieke polarisatie rond het onderwerp wilden voorkomen.

Het minderhedenbeleid werd zonder veel discussie ingevoerd. Over de wenselijkheid om ten behoeve van het beleid – en het beoordelen van de resultaten ervan – cijfers over de doelgroepen te verzamelen heeft evenmin veel discussie plaatsgevonden. Er werd gekozen voor een systeem waarbij 1) de gegevensverzameling deels via onderzoek en eenmalige of periodieke anonieme tellingen en deels via het analyseren van in persoonsregistraties vastgelegde gegevens plaatsvindt, en 2) de leden van de doelgroepen worden geïdentificeerd op basis van gegevens over de geboortelanden van de betrokkene zelf en diens ouders.

De verwachtingen ten aanzien van het minderhedenbeleid waren hooggespannen – te hooggespannen, want al na tien jaar gingen er stemmen op dat het beleid had gefaald. In dezelfde periode riep ook een nieuwe wet die etni-

---

8 *Kamerstukken II*, 1982-83, 16102, nr. 20-21. Overigens werden behalve immigrantengroepen ook Roma en Sinti en woonwagenbewoners als doelgroepen aangewezen.

sche minderheden meer gelijke kansen op de arbeidsmarkt moest geven veel weerstand op. De Wet bevordering evenredige arbeidskansen allochtonen (Wbeaa, 1994) verplichtte werkgevers tot een zwakke vorm van positieve actie. Ze moesten bijhouden hoe groot het aandeel van etnische minderheden in hun personeelsbestand was, en werkplannen maken voor de vergroting ervan. Het was vooral de verplichte registratie van de herkomst van werknemers die weerstand opriep. Na verloop van tijd nam het verzet af, maar er waren werkgevers die om principiële redenen bleven weigeren zo'n registratie op te zetten.⁹ Toen eind 2003 de Wet Samen (de opvolger van de Wbeaa) afliep, besloot de regering de wet niet nog eens te verlengen.

Het registreren van de etnische herkomst ten behoeve van positieve actie roept dus ook in Nederland weerstand op. Des te opmerkelijker is het dat er de laatste jaren een neiging is om het middel van registratie voor repressieve doeleinden in te zetten. De Verwijsindex Antillianen (VIA) vormde daar een voorbeeld van. De VIA was bedoeld om overheid en hulpverleners vat te laten krijgen op jonge Antilliaanse Nederlanders die overlast geven of die dat zouden kunnen gaan doen. De persoonsgegevens van deze jongeren zouden worden opgenomen in een elektronisch registratiesysteem. Gemeenten, politie en justitie, woningcorporaties en hulpverleners zouden via dit systeem informatie kunnen uitwisselen. Een commissie van de Raad van Europa – dezelfde die de Franse regering adviseerde om de positie van immigrantengroepen te 'monitoren' – adviseerde de Nederlandse regering om af te zien van de VIA omdat 'een registratiesysteem op basis van ras en etnische achtergrond, gelimiteerd tot één specifieke groep en op duidelijke wijze gekoppeld aan de strafketen, moeilijk [kan] worden gezien als in overeenstemming met het verbod op rassendiscriminatie.'¹⁰ (Ze had daar misschien nog aan kunnen toevoegen dat een registratiesysteem dat is bedoeld om *individueel* met een bepaald, deels op ras of etnische achtergrond gebaseerd profiel in beeld te brengen bij overheid of hulpverleners, iets heel anders is dan het registreren van gegevens ten behoeve van analyses op *geaggregeerd* niveau.) De Raad van State kwam tot een ander oordeel.

Na de uitspraak van de Raad van State besloot de minister Vogelaar van Wonen, Wijken en Integratie de VIA toch niet in te voeren, waarop de top van haar eigen partij het vertrouwen in haar opzegde. Haar opvolger Van der Laan heeft aangekondigd een 'principiële discussie, verbonden met de

---

9 Zie P. Jonkers (2003), *Diskwalificatie van wetgeving. De totstandkoming en uitvoering van de Wet bevordering evenredige arbeidsdeelname allochtonen (Wbeaa)*, Amsterdam: Ak-sant.

10 Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (2008), *Derde rapport over Nederland*, Straatsburg: Raad van Europa, p. 26.

Grondwet en internationale verdragen' te willen voeren.¹¹ Ook in Nederland zal het onderwerp dus nog wel even op de politieke agenda blijven figureren.

PAD-AFHANKELIJKHEID EN CONVERGENTIE

In de juridische en beleidssociologische literatuur wordt doorgaans aangenomen dat het integratiebeleid in een land wordt bepaald door het nationale integratiemodel. Er wordt uitgegaan van de continuïteit en 'pad-afhankelijkheid' van nationaal beleid. Pad-afhankelijkheid wil zeggen dat keuzes die in het verleden zijn gemaakt, de keuzes in het heden bepalen. Als een samenleving of overheid eenmaal een bepaald pad is ingeslagen, zal zij daar moeilijk meer van af te brengen zijn, al was het maar omdat het inslaan van nieuwe paden risico's en onzekerheden met zich brengt. Op het eerste gezicht bevestigt zowel de Franse als de Nederlandse casus deze veronderstellingen. Nader beschouwing leidt tot een aantal vraagtekens en nuanceringen.

Uit de Franse casus valt af te leiden dat het beleid in een land in de praktijk minder door het nationale integratiemodel wordt bepaald en wellicht ook minder pad-afhankelijk is dan doorgaans wordt gedacht.¹² Zowel de nationale overheid als lokale overheden in Frankrijk hebben, al lippendienst bewijzende aan de Grondwet en het daarop gebaseerde *modèle républicain d'intégration*, wegen gevonden om beleid te voeren dat in feite op bepaalde immigrantengroepen is gericht. Bovendien wordt er nu openlijk gedebatteerd over het inslaan van een nieuw pad, dat zou inhouden dat de groepen die men tegen discriminatie wil beschermen of waarvan men de integratie wil verbeteren meer direct worden benoemd.

In de praktijk zijn de verschillen met het Nederlandse beleid minder groot dan op grond van het nationale integratiemodel zou worden verwacht. In de loop der jaren lijken de verschillen ook te zijn afgenomen. Het Franse beleid lijkt, in ieder geval op antidiscriminatiegebied, langzaam maar zeker richting het traditioneel verfoeide, 'communautaristische', Engelse model op te schuiven.¹³ Hoe valt dat te verklaren?

---

11 *Kamerstukken II*, 2008-2009, 26 283, nr. 49.

12 Bruinsma en De Blois kwamen eerder tot vergelijkbare conclusies met betrekking tot het Franse 'hoofddoekjesbeleid'. Zij betoogden dat het in 2004 ingevoerde verbod op het dragen van hoofddoeken en andere religieuze symbolen door leerlingen op openbare scholen, niet eenvoudigweg op het in de Franse Grondwet vastgelegde beginsel van *laïcité* terug te voeren is. Zie F. Bruinsma & M. de Blois (2007), 'Pluralism in the Netherlands and *laïcité* in France: The Islamic challenge at a symbolic level', *Recht der Werkelijkheid* 28(3), pp. 113-131.

13 Zelfs de hierboven besproken uitspraak van de Conseil constitutionnel kan als illustratie dienen. Die uitspraak werd door velen zo gelezen dat de Franse constitutionele rechter 'etnische statistieken' categorisch afwees. De door de Conseil zelf gepubliceerde toelichting leidt echter tot een andere lezing (Commentaire de la décision n° 2007-557 DC

In de literatuur wordt het verschijnsel van convergentie van nationale beleidsstijlen op verschillende manieren verklaard: 1) *international pressures*: het nationale beleid wordt beïnvloed door internationale regimes en instituties; 2) *policy emulation*: beleidsmakers leren van de ervaringen in andere landen; 3) *parallel domestic pressures*: beleidsmakers in verschillende landen worden met dezelfde uitdagingen geconfronteerd en grijpen naar vergelijkbare oplossingen. Alle drie de verklaringen lijken hier een rol te spelen. Zo bracht de implementatie van de (op Angelsaksische leest geschoeide) Europese 'rasenrichtlijn'¹⁴ ingrijpende aanpassingen van de Franse antidiscriminatiewetgeving met zich mee en leverde het ECRI herhaaldelijk kritiek op het Franse beleid. Mede als gevolg van het proces van Europese eenwording houden ook Franse beleidsmakers de *best and bad practices* in andere landen bij. Toch is de derde verklaring misschien wel het belangrijkste: Franse beleidsmakers worden geconfronteerd met dezelfde problemen van discriminatie en falende integratie als hun collega's in Nederland en andere landen, en grijpen naar vergelijkbare oplossingen (ook al noemen ze die anders).

Tot besluit over de Nederlandse casus: hier lijkt sprake van een curieuze combinatie van pad-afhankelijkheid en een breuk met het verleden. Pad-afhankelijkheid omdat in het Nederlandse integratiebeleid meer dan ooit wordt uitgegaan van het bestaan van etnische minderheden en etnisch-culturele verschillen. En omdat beleidsmakers geneigd lijken om op het middel van 'etnische registratie' terug te blijven grijpen – ook voor andere doelen dan waarvoor het oorspronkelijk werd ingevoerd. Een breuk met het verleden omdat het oorspronkelijke beleidsdoel van een tolerante multiculturele samenleving plaats lijkt te maken voor een assimilatiestreven. De VIA is een voorbeeld van zowel die breuk als de pad-afhankelijkheid.

---

du 15 novembre 2007, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/2007/2007-557-dc/commentaire-aux-cahiers.17182.html>). Onderzoek naar discriminatie en integratie mag volgens die toelichting op 'objectieve' gegevens als de naam, geografische herkomst of oorspronkelijke nationaliteit worden gebaseerd. Ook het 'subjectieve' gegeven van het 'ressenti d'appartenance' zou mogen worden verwerkt. Daarmee zouden zowel de in Nederland gebruikelijke methode van identificatie op basis van geboortelandgegevens als de Engelse methode van zelf-identificatie toelaatbaar zijn. De eerdergenoemde commissie-Veil concludeerde hieruit dat de Grondwet de voor onderzoek naar discriminatie en integratie vereiste gegevensverwerking niet in de weg staat.

14 Richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstamming.